

Dutkansearvi dieđalaš áigečála

Volume 6, Issue 1, 2022

Spešiála nummir / Special issue

Kulturárbi otnábeaivvi geavadagain / Indigenous cultural heritage in current practices

Buvttadeaddji / Publisher

Sámi giela ja kultuvrra dutkansearvi / Sámi Language and Culture Research Association

Váldodoaimmaheaddjit / Editors

Hanna Guttorm & Irja Seurujärvi-Kari

ISSN 2489-7930

Sámekultuvrra vuhtiiváldi máinnastaninnovašuvdna nanne mánáid oasálašvuoda iežas kultuvrii sámegiela gáiddusoahpahasas

Hanna Helander

Lappi universitehta

Pigga Keskitalo

Lappi universitehta

Sirkka Sanila

Sámegielaiddusoahpahasfidnu

Sonja Moshnikoff

Sámegielaiddusoahpahasfidnu

Abstrákta

Artihkkalis ovdanbuktojuvvo Mánáid sátneváldi ja doaibmivuohta (ADVOST) -dutkanfitnus ollašuttton pedagogalaš máinnastemiin ávkkástalli innovašuvdnadutkan sámegiela gáiddusoahpahasas. Pedagogalaš innovašuvdna ulbmil lei nannet mánáid identitehta ja oasálašvuoda giellaservošii nuortalašgiela gáiddusoahpahasas. Okta sámegielaohpahasas hástalusain lea ahte oahpaheaddjit ja oahppomateriálat leat unnán. Oahpahasas ovdideamis leage dehálaš váldit vuhtii oahpaheaddjiid beroštumiid ja givrodagaid. Dutkanmateriálat čoahkkanit oahpaheaddjiid stimulerejuvnon muittašeapmi -metodain ollašuttton jearahallamiin sihke dutkama áigge čállon oktasaš beaivegirjjiis. Dutkan buktá ovdan ahte oahpaheaddjiid áššedovdamušain ávkkástalli innovašuvdnadutkamis lea guovddáš rolla go nuppástuhttit oahpaheami ja oahppanbirrasiid dakkárin, ahte dat vuhtiiváldet sámekultuvrra. Ovttas oahpaheavuohta, mii buktá guovtte oahpaheaddji givrodagaid seamma oahpahasdillái, sáhtta leat ávkin earenomáš áitatvuloš giela oahpahasas. Máinnastaninnovašuvdna nanne mánáid oasálašvuoda gillii, kultuvrii ja servošii. Dan bokte dat nagoda vástidit diasporalaš oahpahasdili hástalusaide ja seammás maiddái unnida oahppomateriálaváilli.

Čoavddasánit: Sámekultuvrra vuhtiiváldi oahpahas, máinnasteapmi, gáiddusoahpahas, nuortalašgiella, identitehta, pedagogalaš innovašuvdnadutkan

Láidehus

Máidnasat dorjot identitehta ovdáneami ja addet mearkkašumi oahpahasii (Kinossalo 2020, 11). Vaikko máidnasat leat guovddáš oassi sámekultuvrras ja sápmelaš bajásgeassinárbevierus (Balto 2005), bajásgeassima ja oahpahasas institušuvdnaluvvama geažil dat leat jávkagoahtán. Skuvlla doaibmankultuvra sáhttaga heađuštit máná identitehta ovdáneami, juos dat spiehkkaša sakka ruovttu ja eará astoáiggi birraiid doaibmankultuvrrain (Huttunen 2013). Artihkkal

govvida sámegiela gáiddusoahpahasas ollašuhhton pedagogalaš innovašuvdnadutkama, mii ávkkástallá máinnastemiin. Artihkkal vuodduuvvá Suoma Akademiija ruhtadan *Mánáid sátneváldi ja doaibmivuohta (ADVOST, Socially Innovative Interventions to Foster and to Advance Young Children's Inclusion and Agency in Society through Voice and Story)* - dutkanfitnu Suoma oassedutkama bohtosiidda. Dutkama ulbmil lei nannet mánáid sátneválddi ja doaibmivuođa sámegielaid gáiddusoahpahasas sihke hukset odđa pedagogalaš málliid, maid vehkiin gáiddusoahpahasbirrasiin sáhtáše fállat kultuvrralaččat mearkkašahtti sámegieloahpahasas. Oahpahas dutkojuvvui ja ovddiduvvui ovttasbarggus sámegiela gáiddusoahpahasfitnu oahpaheaddjiiguin. Ovttas dutkiiguin plánejuvvon oahpahasinnovašuvnnas oahpaheaddjit iskkadedje, mo máinnastemiin, stoahkamiin ja luonddupedagogihkain sáhtta ávkkástallat gáiddusoahpahasas. Dát artihkkal gieđahallá nuortalašgiela oahpahasas ollašuhhton máinnastaninnovašuvnna.

Buot Suomas hállon sámegiela leat Unesco klassifikašuvnna mielde áitatvuloš dilis, muhto fuolastahttimus dilli lea earenomáš áitatvuloš nuortalašgielas, mas leat šat sullii 300 hálli (Unesco 2016). Váldooassi hálliin orrot Anára gielddas Čeavetjávrrin, Njellima ja Keväjávrrin guovlluin. Nuortalašgiela guovddášguovlluin dat geavahuvvo ain árge- ja bargogiellan, ovdamearkka dihte boazobargguin. Vaikko nuortalašgielas leat otná beaivve maiddái nuorra hállit ja dan geavahit ruovttugiellan mánnábearrašiin, giellasirdáseapmi buolvvaid gaskkal gearggai boatkanit ovdal go fas joatkašuvai 1990-logus álggahuvvon giellaealáskahttima geažil. (Moshnikoff & Moshnikoff 2006.) Giellabeassedoaimma lassin nuortalašgiela ealáskahttima geavatlaš doaimmaide leat gullan Sámi oahpahasguovddáža ordnen rávesolbmuid giellakurssat, maid leamašan vejolaš vázzit maiddái gáiddusoktavuođa bokte. Nu go earáge sámít, maiddái nuortalaččat ain dávjjit aht' dávjjit färrejit sámiid ruovttuguovllu olggobeallái (gč. Keskitalo 2019) – jo 75 proseantta vuodđoskuvlaahkásaš sámemánáin ja nuorain orru sámiid ruovttuguovllu olggobealde (Sámediggi 2020), mii iežas oasil váttásmahtta giela sirdima buolvvas nubbái.

Vaikko nuortalašgiela giellaealáskahttima geažil leat ožžon odđa sámasteaddjiid, dát doaimmat eai leat leamašan doarvái beaktilat. Nuortalašgielas ii leat seamma nana sajádat árrabajásgeassimis ja skuvlaoahpahasas go davvisámegielas ja anárašgielas. Nuortalašgiela oahpahas álggii Čeavetjávrrin skuvllas 1972 ja Njellimis 1980. Nuortalašgiela oahpahas lea liikká fállun ain hui unnán; oahpahas fállujuvvo eanaš nuortalašgiela oahpahasas.

Giellabeassedoaimma álggahuvvui fásta Čeavetjávrris 1997 (Čeavetjávrris álggahuvvui giellabeasseiskkadeapmi juo 1993) ja Avvilis 2008, muhto das leat maiddá leamašan bottut. Stuurámus eastta nuortalašgielat árrabajásgeassima ja oahpahusa viiddideapmái lea bargiváili. (Arola 2020, 20.) Maiddá nuortalašgiela oahppomateriáladilli lea fuotni (Korpela 2020). 2021 álggahuvvui Giellabeasis skuvlii -fidnu, man ulbmil lea doarjut oahpaheaddjiid sin barggus. Fitnu guokte prošeaktabargi ovddideaba oahppomateriálaid ja bargaba searválasoahpaheaddjin ovttas aitosaš oahpaheaddjiin (OKM 2021, 18).

Nuortalašgiela oahpahusa sámiid ruovttuguovllu olggobealde álggahii 2018 *Sámegielaide gáiddusoahpahusa pilohttafidnu*. Dán oahpahus- ja kulturministeriija ruhtadan pilohttafitnu jođiha Ohcejoga giela ja dan koordinere sámediggi. Gáiddusoahpahusfitnu oahpahus dáhpáhuvvá reálaáiggis (synkronalaččat), mii oaivvilda ahte oahpaheaddji ja gáiddusoahpahussii oassálasti oahppit ja studeanttat leat fysalaččat sierra báikkiin, muhto oassálastet oahppodiimmuide oktanaga iežaset elektrovnnalaš rusttegiid bokte. Oahpahus ollašuhtto Teams ja OneNote bokte. Lohkanbajis 2021–2022 gáiddusoahpahusfitnu bokte vuodđooahpahusa ja logahatskuvlejumi dievasmahtti nuortalašgieloahpahas leat sullii 20 oahppi. (Sámegielaide gáiddusoahpahusfidnu 2021.) Gáiddusoahpahusfitnu áigge nuortalašgieloahpahusa oahppimearri lea šaddan 40 proseanttain, go ruovttuguovllu olggobealde orru oahppiid leat fidnen fárrui oahpahussii (Sámediggi, oahpahusa statistihkkadieđut 2018–2021). Pilohttafitnu dehálamus ulbmil lea dahkat sámegiela gáiddusoahpahusa ruovttuguovllu olggobealde bistevažžan.

ADVOST-dutkanfitnu álgočielggadeamis jearahallojedje Sámegielaide gáiddusoahpahusfitnu 6–7-jahkásaš oahppit. Jearahallamat bukte ovdan ahte oahppiin lea nana motivašuvdna studeret sámegiela, danin go sii dovdet nana gullelašvuoda giellaservošii. Oahppit muitaledje ahte sii háliidit studeret sámegiela, vai máhtášedje sámástit fulkkiiguin. (Helander et al. 2022.) Vaikko nuortalašgiella ii leat dat giella, man oahppit leat oahppan vuosttamušžan, dat sáhtta lohkkjuvvot sin eatnigiellan, danin go sii identifiserejit dasa (Helander et al. 2022, gč. Skutnabb-Kangas 2000, 106). Dat lea sin árbegiella, soga historjjá bokte mearkkašahtti giella, man sirdáseapmi buolvvas nubbái lea boatkanan, muhto mii váikkuha sin identitehtii. Dutkanbohtosiid mielde árbegiela dovdan positiivvalaš kulturidentitehta dáfus dehálaš. (McIvor 2005.) Vuodđooahpahusa oahppaplána vuodustusat deattuhit oahppi giella- ja kulturidentitehta doarjuma, man lassin sámehoahppiid “oahpaheamis earenomáš ulbmil lea

doarjut oahppiid giddaneami iežas gillii, kultuvrii ja servošii sihke addit sidjiide vejolašvuoda beassat gitta sápmelaš kulturábái.” (Oahpahushálddahus 2016, 86).

Lohkanbajis 2020–2021 nuortalašgieloahpaheaddjit, geat bargaba Sámegielaid gáiddusoahpahusfitnus ja geat leaba maiddá doaimman dán artihkkala čállin, plániiga ja ollašuhtiiga máinnastaninnovašuvnna 6–7-jahkásaš oahppiide. Oahppiid motivašuvnnain ávkkástallan ja giellaservošii gullevašvuoda nannen ledje dehálaš vuolggasajit oahpahusinnovašuvnna plánemis. Sámegielaid gáiddusoahpahus galgai šaddat báikin, mii doarju oahppiid sápmelaš identitehta. Oahpahusinnovašuvnna ulbmil lei árbevirolaš nuortalaš máidnasa vehkiin nannet mánáid identitehta ja oasálašvuoda giellaservošii.

Nuortalašgiela oahpaheaddjit ollašuhtiiga ja báddiiga oahpahusinnovašuvnna gáiddusoahppodiimmus skábmamánu 2020 ja divvojuvvon innovašuvnna miessemánu 2021. Innovašuvdnadiimmuid maŋŋá oahpaheaddjit jearahalluiga stimulerejuvvon muittašeapmi -metodain (gč. Malva, Leijen & Arcidiacono 2021). Mearkkašumit gávnnavoajedje jearahallamiid áigge ovttrasráđiid. Materiála analyseremis geavahuvvui unnamánáid jiena analyseremii ráhkaduvvon analyseruŋgu, mii sisttisdoallá gávccii teorehtalaš prinsihpa. Dáid prinsihpaid ulbmil lea veahkehit guorahallat ja dulkot dutkanmateriála, muhto maiddá guoddit saji ođđa ideaide, mat bohciidedje dán materiála čohkkedettiin ja analyseredettiin. (Blaisdell et al. 2019.) Analyseruŋgu doahpagat heivehuvvojedje dán dutkamii ja oahpaheaddjiid diehtovuogádagat mánáid identitehta doarjumis sámegiela gáiddusoahpahusas guorahallojedje nealje doahpaga bokte: mo oahpaheaddjit ovddideigga máinnastaninnovašuvnna *proseassa* iežaska oahpahusas, mo soai doarjjuiga buot mánáid *oasálašvuoda* joavkku doaimmain, mo soai *fámuiduhtiiga* mánáid oahpahusas sihke mii máinnastaninnovašuvnna *mearkkašupmi* sudno mielas lea.

Dutkan buktá ovdan ahte oahpaheaddjiid áššedovdamušain ávkkástalli innovašuvdnadutkamis lea guovddáš rolla go nuppástuhttit oahpaheami ja oahppanbirrasiid dakkáražžan, ahte dat vuhtiiváldet sáme kultuvrra. Guktuid oahpaheaddjiid givrodagaiguin ávkkástalli ovttaoahpaheaivuodain sáhttit nannet earenomáš áitatvuloš giela oahpaha. Máinnastaninnovašuvdna nanne mánáid oasálašvuoda nuortalašgillii, kultuvrii ja servošii. Dan bokte dat vástida diasporalaš oahpahusdili hástalusaid ja seammás dat maiddá unnida oahppomateriálaváilli.

Sápmelaš bajásgeassin ja narratiivvalaš identitehta

Balto (2005) lea čuvvon sámevánehemiid ja áhkuid ja ádjáid sihke bajásgeassindiliid ja su mielde jáhkku olbmo agibeaivválaš šaddui, iežas dáhttui ja iešheanalašvuhtii lea sápmelaš bajásgeassimii mihtilmas. Bajásgeassima guovddáš ulbmil lea bajásgeassit iešráđálaš mánáid sámeservošii. Sámevánehemiid jearahallan Aikio (2007) mielde sápmelaš bajásgeassima ulbmil lea oahpahit olbmuide dáidduid mánggabealagit ja movttiidahttit sin gávdnat, geavahit ja ovddidit buot dan čehppodaga, mii sis juo lea. Bajásgeassima viggamuš lea nannet máná áiccadan- ja árvoštallanmáhtu, hukset sutnje čielga iešgova sihke nana iešdovdu ja identitehta. Olbmot, geain lea nana iešdovdu ja identitehta, šaddet sosiálalažžan ja soddjilin. Dákkár olmmoš dádjada eallimis bures ja máhtá dahkat iežas eallimii heivvolaš válllejumiid. (mbs. 44–56.) Sápmelaš bajásgeassima prinsihpat sáhttet heivehuvvot ollislaččat oahppaplána dáidduide guoski juksanáigumušaide (Oahpahushálddahuš 2016, 102, 158, 286).

Máidnasat ledje dehálaš oassi árbevirolaš sápmelaš oahppamis ja olbmot máinnastedje earenomážit árbevirolaš doaimmaid, dego duddjoma, guolásteami ja boazobarguid oktavuodas dahje jodedettiin (Aikio 2007; Balto 2005). Árbevirolaš sápmelaš bajásgeassimis sáhttáge oaidnit guokte váldooahpahušvuogi, mat leat máinnasteapmi ja barggu bokte oahppan. Oahpahušdilis dát guokte vuogi čatnasit oktii ja dat guktot gaskkustit dieđu oahppiide iežas láhkai: máinnasteami ja sániid bokte ovddit buolvvaid vásáhusat vuorkašuvvet oahppiid millii, go fas barggu bokte oahpadettiin dáiddut vuorkašuvvet oahppiid gorudii. Sámiid árbevirolaš diehtu lea vurkejuvvon mitalusaide ja máinnasteamis lea guovddáš rolla árbevirolaš dieđu gaskkusteamis ja hábmemis. Mitalusat leat ovttalágan ságastallanbáiki, mas sápmelaš árbevierru seailu, variere ja ođasmuvvá. (Nergård 2006, 25.)

Bruner (1986; 2004) mielde olbmos leat guokte vuogi diehtit: paradigmáhtalaš ja máinnaslaš vuohki. Paradigmáhtalaš jurddašepmi čujuha logihkalaš-matemáhtalaš jurddašepmái, mii geavahuvvo earret eará čuolmmaid čoavdimis. Máinnaslaš jurddašepmi jurddašuvvo leat olbmos mielriegádan dáidu, muhto logihkalaš-matemáhtalaš jurddašepmi galgá oahpahallat (Brattico 2011). Guktot jurddašanvuogit leat liikká dárbašlaččat iige daid sáhte earuhit nubbi nuppis. Logihkalaš-matemáhtalaš jurddašepmi čilge áiccuid oktavuodaid sihke sivaid ja čuovvumušaid gaskavuodaid. Máinnaslaš jurddašepmi ges sánuha ja lađastallá mearkkašumiid ollisvuohtan. (Bruner 1986.) Bruner čáhkadii jurddašepmi áddejupmái maiddá

máinnaslaš jurddašeami badjel golbmalot jagi dassái. Dan maŋŋá jurddašeami áddemis lea dáhpáhuvvan ollu earret eará kognišuvdnadiehtaga ja neurodiehtaga surggiin. Polkinghorne (2014) lea joatkán máinnaslaš jurddašeami dutkama gorutlaš geahččanguovllus, mas jurddašuvvo ahte vásáhusat bohciidit goruda ja birrasa vuorrováikkukhusas.

Go olmmoš geavaha máinnaslaš jurddašeami, son hukse seammás iežas identitehta, čállá máidnasa iežas birra. Ricoeura (1991) mielde olmmoš máinnasta huksen dihte iežas identitehta ja vai sáhtáše hálldašit iežas eallima buorebut. Muitalusaid bokte olmmoš guorahallá iežas ja vásáhusaidis gaskavuođa. (Ricoeur 1991, 434–436.) Mac Intyre (1981) hállá mitaluslaš identitehta birra ja su meroštallama mielde dat lea oktilašvuođa huksejeddji mitalus iežas birra. Identitehta rievdá jámma dađistaga, go min máidnasii ihtet lasi siiddut. Sáhtá maiddá jurddašit ahte olbmos leat mánŋa identitehta. Maiddái Brunera (2004) mielde olbmos sáhttet leat iešguđetlágan mitalusat iežas birra ja dát mitalusat vuogáiduvvet iešguđet konteavsttaide, main daid birra hállojuvvo. Mc Adams (2008) ges hállá biográfalaš identitehta birra, mii hápmašuvvá čađa eallima. Biográfalaš identitehta proseassas vássán dáhpáhusaide addojuvvo mearkkašupmi ja seammás gehččojuvvo boahhtevuhtii.

Ropo mielde identitehta ovdáneamis lea sáhka narratiivvalaš, mitaluslaš proseassas, mas olmmoš hábme mearkkašumiid iežas birra vuorrováikkukhusas earáiguin persovnnalaš, searvvušlaš ja kultuvrralaš dásis. Su mielde olbmo šattus leage loahpaid loahpas sáhka identitehta birra. (Ropo 2009.) Narratiivvalaš identitehta sisttisoallá mearkkašumiid, mat mitalit gii mun lean persovdnan ja olmmožin, geaidda mun laktásan ja man jovkui gulan ja mii dat máilbmi lea, gos mun ealán. Vaikko identitehta laktása iešvuhtii, dat meroštallá maiddá olbmo gaskavuođa alccesis, earáide sihke máilbmái. Identitehtas ja oahppamis leage sáhka gaskavuodas iežas ja eará gaskkal. (Yrjänäinen & Ropo 2013.)

Olbmo máinnas iežas birra guhkku ja čiekŋu olles áigge. Identitehta huksen leage proseassa, mii joatkašuvvá čađa eallima. Go olmmoš dulko vásáhusaidis, máidnasat ožžot mearkkašumiid. Mearkkašumit riegádit dulkojumiin ja dán proseassas bohciidan mearkkašumit leat oahppama boadus. Mearkkašumit leat dehálaččat, danin go dat váikkuhit dasa mat áššit báhcet millii dahje mo nu guoskkahit olbmo. (Yrjänäinen & Ropo 2013.) Muitu ja muitin ges čatnet oahppama ja identitehta oktii. Danin máinnasteapmi oahpahas doarju identitehta ovdáneami ja buktá mearkkašumi oahpahussii. Sáhtáge jurddašit ahte máidnasat

leat čohkkejeaddji informašuvnnalaš proseassat, mas ohppojuvvon áššit ožžot gielalaš hámi. (Kinossalo 2020, 39.)

Oahpahusinnovašuvdnadutkan

Oahpahusinnovašuvdnadutkamis jurddašuvvo ahte oahpaheaddji lea iežas barggu áššedovdi, gean ámmátlaš ovdánupmi dáhpáhuvvá seammás go su pedagogalaš doaibmivuohta lassána (Berliner 2001). ADVOST-dutkanfitnus oahpaheaddjiid ja dutkiid searvvušlaš bargovuohki dagai vejolažžan innovatiivvalaš vuogi doaibmat sámegieloahpaheaddjin gáiddusoahpahusbirrasis. Ovttasbarggus eai dušše ságastallan ideaid birra, baicce dan áigge ovddidedje ja testejedje bargovugiid, mat vuhtiiváldet sámekultuvrra ja heivejit gáiddusoahpahusbirrasii ja maid sáhtta maiddái gohčodit innovašuvdnan.

Fullan (2007), guhte lea dutkan skuvlakultuvrra nuppástuvvama ja oahpahusinnovašuvnnaid, čujuha oahpahusinnovašuvnna doahpagiin elemeanttaide, mat ovddidit oahpahusa, dego ođđa oahppanáddejumái, oahppaplánii ja teknologiiijai. Fullana mielde oahpahusinnovašuvnna ollašuttin oahpahas gáibida doaibmabijuid golmma oahpahusa domenas: oahppomateriálat, oahpaheaddjiid oainnut ja doaladumit sihke pedagogalaš geavadagat. Nuppástus galgá dáhpáhuvvat buot dáid domenain ja dávjá oahpahusinnovašuvnna ollašuvvan gáibida olles skuvlla doaibmankultuvrra rievdadeami, vai dat ruohtasmuvvá oahpahussii. (Fullan 2007, 30–31.)

ADVOST-dutkanfitnu sámekultuvrra vuhtiiváldi oahpahusinnovašuvnnaid ulbmil lei doarjut mánáid identitehta ja oasálašvuoda giellaservošii. Oahpahusinnovašuvdnadutkan čohkiida birrajođuin (Fullan 2007), mat dán dutkamis ledje guokte. Vuosttaš birrajođus gáiddusoahpaheaddjiide ordnejuvvui oahpahusinnovašuvnnaid plánenbargobádji borgemánus 2020, gos sii besse gullat dutkama ulbmila ja innovašuvdnadutkama birrajođuid birra. Njeallje oahpaheaddji oassálaste dán bargobádjái. Oahpaheaddjiid dáhtto čállit Post-it-láhpuide, mo sii háliidedje ovddidit iežaset oahpahusa, ja liibmet láhpuid seaidnái. Go oahpaheaddjit ledje oahpásmuvvan nuppiideaset jurdagiidda, sii juhke daid njealje kategoriijai: ovddidandárbbut, buorre geavadagat, oahppiide laktáseaddji áššit ja teknologiiija. Loahpas juohkehaš válljii iežas oahpahasas ovtta ášši, man háliidivčče ovddidišgoahtit iežas oahpahusinnovašuvnna.

Dutkit veahkehedje oahpaheaddjiid innovašuvnnaid plánemis guđege oahpaheaddji dárbbuid mielde. Dan lassin olles bargosearvvuš dorjojuvvui rievdadusa oktavuodas Fullana (2007) málle mielde. Artihkkala vuosttaš čálli doalai logaldallama nuortalašgiela oahpaheaddjiide sápmelaš máinnasteami birra ja das, mo dainna sáhtta ávkkástallat bajásgeassimis. Artihkkala nubbi čálli ges doalai oahpaheaddjiide ja fidnobargiide áššedovdilogaldallama sáme pedagogihka birra. Gáiddusoahpaheaddjit ja fidnobargit suokkardalle ovttas, mo sáme pedagogihka sáhtta heivehit gáiddusoahpahas ja makkár doarjaga ja bargoreaidduid gáiddusoahpaheaddjit das dárbbasit.

Vuosttaš birrajođu loahpas oahpaheaddjit ollašutte ja báddejedje oahpahasinnovašuvnna skábmamánus 2020. Seamma oktavuodas sii maiddái árvvoštalle, mo dat lei lihkosmuvvan, stimulerejuvvon muittašeapmi -metodain ollašutton jearahallamis (gč. Malva, Leijen & Arcidiacono 2021). Nuppi birrajođus oahpaheaddjit divvo oahpahasinnovašuvnna vuosttaš iskkadeami vásáhusaid vuodul. Divvojuvvon innovašuvdna ollašuttui, báddejuvvui ja árvvoštallui miessemánus 2021. Oahpaheaddjiid dáhtto maiddái čállit beaivegirjji innovašuvdnadutkama áigge. Čállinproseassas geavahuvvojedje veahkkegažaldagat, dego man vuodul válljejit ášši, man álggát iežat oahpahas ovdidit; makkár pedagogaš válllejumiide oahpahasinnovašuvnna doaibmabijut vuodđuduvvet sihke makkár jurdagiid ja dovdamušaid vásihit oahpahasinnovašuvnna áigge. Oahpaheaddjiid dáhtto čállit girjái, makkár jurdagat sudnos ledje innovašuvnna plánenmuttus, ovdal dan ollašuttima ja dalán dan maŋŋá.

Dutkanmateriála čohkiida njealje oahpaheaddji Post-it-láhpuin (35 st), guovtte oahpaheaddji innovašuvdnadutkama áigge čállin oktasaš beaivegirjjiis (3 s) sihke golmma stimulerejuvvon muittašeapmi -metodain ollašutton dutkanjearahallamis. (Jearahallamiid guhkkodagat: 1. jear. 02:28:07, 2. jear. 01:02:46, 3. jear. 01:56:48). Ovdal jearahallamiid oahpaheaddjit báddiiga gáiddusoahppodiimmu (45 min), man maŋŋá oahpaheaddjit ja dutkit gehčče ovttas báddejuvvon oahppodiimmu. Oahpaheaddjit muittašeigga seammás diimmu áigge bohciidan jurdagiid ja dovdduid sihke suokkardalaiga pedagogaš válllejumiideaskka, maid soai leigga dahkan. (gč. Malva, Leijen & Arcidiacono 2021.)

Nuortalašgiela oahpaheaddjit doaimmaiga ovttasoahpaheaddjin, nappo doalaiga oahppodiimmuid ovttas. Ovttasoahpaheamis lea sáhka guovtte dahje eanet oahpaheaddjiid dásseárvosaš ovttasbarggus, mas soai/sii ovttas plánejit ja ollašuttet oahppiavoavkku oahpahas

sihke árvvoštallet oahppama. (Malinen & Palmu 2017.) Dán dáhpáhusas lei jearaldagas kultur- ja giellameaštára sihke árrabajásgeassima oahpaheaddji ovttasbarggus. Doaba giellameaštir bohtá anárašgiela ealáskahttimis geavahuvvon CASLE-metodas (Olthuis et al. 2013, 40). Giellameaštára doahpaga geavahit dábálaččat oktagaslaš vuorrováikkuhussii vuodđuduvvi giellaoahppama birra, mas áitatvuloš giela boarrásut eatnigiela hálli ja nuorat giellaoahppi deaivvadeaba ja geavahaba gulahallangiellan dušše áitatvuloš giela. Ulbmil lea ahte giellaoahppi beassá hárhjehallat ja geavahit sáme giela ja oahppat seammás kultuvrra birra. (Pasanen 2015, 249.)

Vaikko gáiddusoahpahusbirrasis joavkkus doaimmadettiin ii sáhte hállat oktagaslaš vuorrováikkuhusa birra, mii liikká geavahit giellameaštára doahpaga, danin go oahpaheaddji guovttos leigga ieža geavahan dan ovttas doaimmadettiin.¹ Giellameaštirin doaibman oahpaheaddji lea oahppan nuortalašgiela vuosttaš giellan mánnán ja son lea maiddá studeren dan universitehtas. Árrabajásgeassima oahpaheaddji lea lohkan giela ollesolmmožin sihke nuppi dási ja universitehtaohpuid olis ja son lea oažžumin gelbolašvuoda luohkká oahpaheaddjin. Giellameaštir vástidii earenomážit giela ja kultuvrra sirdimis, árrabajásgeassima oahpaheaddjis ges lei eanet ovddasvástádus oahpahusa plánemis ja árvvoštallamis. Oahpaheaddji guokta mielas soai dievasmahtiiga nuppiideaska ja oaččuiga doarjaga nubbi nuppis oahpahusa pedagogihkkii, sisdollui ja gillii laktáseaddji ollašuttimis. Ovttasoahpaheapmi addáge oahpaheaddjiide vejolašvuoda oahppat nubbi nuppis ja oahpahusa sisdoallu ja bargovuogit leat dávjá máhggabealagut go okto ollašutton oahpahusas (Scruggs, Mastropieri & McDuffie, 2007).

Materiála analyseremis geavahuvvui Blaisdell et al. (2019) analysarunngu, mii lea ráhkaduvvon *Look Who's Talking: Eliciting the Voices of Children from Birth to Seven* -dutkanfitnus marginálas leahkki unnamánáid jiena dutkamii (gč. maiddá Wall et al. 2017). Dutkijoavkku ráhkadan doahpagat, mat álkidahttet máná jiena analyserema, veahkehit nannet kommunikašuvnna ja addet vejolašvuoda pedagogalaš mearrádusaid dahkamii. Analysarunngu heivehuvvo gudege kontekstii sierra. Dat lea veahkin analyseremis, muhto ii ráddje jearahallamiid dahje meroštala bohtosiid ovddalgihtii. Analysarunngu lea buorebut implisihtalaš

¹ Giellameaštir lei ovdalis doaibman árrabajásgeassima oahpaheaddji giellameaštirin nuortalašgiela oahpuin.

(konteavstta vuodul árvideamis) go eksplisihtalaš (čielgasit ovdanbukton). (Blaisdell et al. 2019.)

Heiveheimmet Blaisdell et al. (2019) analysaruŋgu oahpaheaddjiid jearahallamiidda ja daid analyseremii nu, ahte gidđiimet fuomášumi ja vuolláisárgiimet oahpaheaddjiid áddejumiid unnamánáid identitehta doarjumis sámegeiela gáiddusoahpahas. Mearkkašumit gávnnahuvvojedje jearahallamiin ovttasráđiid (Blaisdell et al. 2019). Analysaruŋgu doahpagat čatnasit nuppit nuppiide ja dihto doahpagat báite materiála analysas. Analysaruŋgu gávccii teorehtalaš prinsihpa leat unnamáná jiena *meroštallan*, *oasálašvuohhta* ja *guldaleapmi* sihke oahpahas *proseassa* ja *struktuvra*, oahpaheaddji *doaladuvvan* sihke *fámuiduhtti* ja *mearkkašahtti* oahpahas. Dán artihkkalis vuodjut gieđahallat njealje doahpaga. Daid sisdoalu mii meroštallat čuovvovaččat:

- *Proseassa* čujuha dasa, mo oahpaheaddjit ovddideigga oahpahasinnovašuvnna oahpahas.
- *Oasálašvuohhta* čujuha dasa, mo oahpaheaddjit váikkuheigga dasa ahte buot mánát oassálastet ovtta láhkai joavkku doaimmaide.
- *Fámuiduvvan* čujuha dasa, mo mánáid giddaneami gillii ja kultuvrii (nappo sápmelaš identitehta) dorjojuvvui.
- *Mearkkašahtti* govvida oahpaheaddjiid oainnuid dan birra, manin oahpahasinnovašuvdna ollašuhttui ja mo mánát ávkašuvve das.

Analysaruŋgu lea plánejuvvon nu ahte dan lea álki rievdadit, vai dat sáhtá dávistit diehtočoaggimis bohciidan gažaldagaid. Analysaruŋgu prinsihpat leat veahkkin dutkanmateriála guorahallamis ja analyseremis, seammás go dat guđđet saji ođđa ideaide, mat bohciidedje materiála čoaggimis ja analyseremis. (Blaisdell et al. 2019.) Mii lahkoni materiála dulkoma reflektiivvalaččat. Min dulkojumiit eai leat neutrála váldosat materiálas, baicce dat leat dutkanmetodologijja heiveheami boađus. Mii geavahit reflektiivvalaš lahkonanvuogi maiddái bohtosiid raporteremis ja mii ovdanbuktit das min dulkojumiid ja jurddašeami. (Blaisdell et al. 2019.) Mii guorahallat oahpaheaddjiid áddejumiid unnamánáid jiena ja doaibmivuoda birra sámegeiela oahpahas ja viggat dan bokte buktit ovdan, mo oahpaheaddjit máinnastaninnovašuvnna vehkiin nanniiga mánáid identitehta ja oasálašvuoda giellaservošii.

Dutkanehtalaš suokkardallan lea álo dehálaš, muhto earenomážit dalle, go dutkamuššii oassálastet sihke vuollái 18-jahkásaččat ja eamiálbmotolbmot (gč. Olsen 2016). Lea maiddá deattuhuvvon ahte go eamiálbmot oassálastá dutkamii, dutkamis galggaše leat duodalaš mearkkašupmi ja dat galggaše leat ávkin eamiálbmotservošii (Juutilainen ja Heikkilä 2016), nappo dán dáhpáhusas dutkamii oassálasti oahpaheaddjiide ja oahppiide sihke maiddá stuorát govas sámeoahpahussii. ADVOST-dutkanfitnu dutkamis leat bargan lagaš ovttasbarggu čuožáhtjoavkkuin ja dainna leat viggan sihkkarastit, ahte dutkan livčče ávkin Sámeielaid gáiddusoahpahusfitnu oahpaheaddjiide ja oahppiide. Sáhtá daddjot ahte dutkan šattai čuožáhtjoavkku láganin ja dat bálvala sin dárbbuid. Dieđu máhcaheamis sámeservošii fuolahit earret eará nu, ahte dát artihkkal almmustahtto golmma gillii: nuortalaš-, davvisáme- ja suomagillii.

Dutkan čuovvu Dutkanehtalaš ráddádallangotti (TENK) rávvagiid, EU almmolaš diehtosuodjeásahusa sihke eamiálbmotdutamii laktáseaddji ehtalaš rávvagiid. Ovdal go dutkan álggahuvvui, dat árvvoštallui Lappi universitehta dutkanehtalaš doaibmagottis. Dutkamuššii oassálasti oahpaheaddjit, vánhemat ja mánát besse álggus gullat dutkamuša birra oahpaheaičoahkkimis, vánhemiideahkedis ja oahppodiimmuin. Sidjiide váldui oktavuolta maiddá persovnnalaččat. Oktavuoltaváldimis čuvvojuvvojedje dihtui vuodđuduvvi ovdamedáhusa prinsihpat. Kontávttain lei vejolašvuolta báhcit eret dutkamis man muttus beare. Jearahallamat anonymiserejuvvojedje earenomáš fuolalaččat, danin go unna sámeservošis oassálastiid sáhtá leat álki dovdát vástádusaid vuodul.

Artihkkala vuosttaš čáli bargá ADVOST-dutkanfitnu lassin Sámeielaid gáiddusoahpahusfitnu fidnojodiheaddjin, nubbi čáli bargá universitehtadutkin Lappi universitehtas ja nubbi ja goalmát čáli bargaba gáiddusoahpaheaddjin Sámeielaid gáiddusoahpahusfitnus. Gáiddusoahpaheaddjiid oasálašvuolta dutkamii ii háliiduvvon čihkkot. Dan sajis sin oamasteaddjivuolta dihtui (gč. Kuokkanen 2009), man sii dutkanbarggu bargi oahpaheaddjin leat leamašan čohkkemen, háliiduvvui buktot oidnosii. Danin oahpahusinnovašuvnna plánen ja ollašuttán oahpaheaddjit leat mielde dán artihkkala čállimis. Čálliid duppalposišuvnnat sáhttet man nu veardde hehttet sin oainnu dutkamis, muhto nuppi dáfus dat gaskkustit ollu jaskes dieđu sámeielaid gáiddusoahpaha geavadagaid birra. Vuosttaš ja nubbi čáli plániiga dutkama sihke čohkkiiga ja analyseriiga materiála. Goalmát

ja njealját čálli plániiga ja ollašuhtiiga oahpahasinnovašuvnna iežasga oahpahasas. Vuosttaš čálli vástidii artihkkala čállimis.

Máinnastaninnovašuvnna ovddidanproseassa

Mus lea dakkár ideálalaš jurdda gos nu čiekjalasas, ahte davvin gávdná dieđu, mas sáhtášedje ávkašuvvat buot earáge olbmot. Dakkár pedagogihka, mii heive earáidege, ja luonddudovdamuš ja -árvvut, máidnasat, main sáhtášedje earátge návddašit, eai dušše nuortalašmánát dahje dušše deatnogátteolbmot. (Árrabajásgeassima oahpaheaddji giđđat 2020 čađahuvvon jearahallamis.)

Dutkama álgočielggadeapmái miessemánus 2020 oassálasttii dušše nubbi oahpaheaddjiin, danin go son barggai dalle gáiddusoahpahasfitnus sadjásažžan. Ovdal jearahallama son lei geargan oahpahit vihtta oahppodiimmu sámegeielaid gáiddusoahpahasfitnus. Son lei juo ožžon árrabajásgeassima oahpaheaddji gelbbolašvuoda ja son lei geargamin luohkkáoahpaheaddji oahpuin. Vuosttaš jearahallamis oahpaheaddji govvida iežas motivašuvnna studeret ja bargat sámegeielaheaddjiin. Vaikko máinnasteapmi välljejuvvui oahpahasinnovašuvnna čuozáhahkan easkka borgemánus oahpaheaddjiid bargobájis, oahpaheaddji beroštupmi máinnasteapmái oahpahanmetodan boahtá ovdan juo vuosttaš jearahallamis. Oahpaheaddji jurddaša ahte máinnasteamis, árbevirolaš sápmelaš oahpahanmetodas, sáhtášedje ávkašuvvat earátge go sámemánát.

Nubbi oahpaheaddji, giellameašttir, bođii fárrui dutkamii borgemánus 2020 gáiddusoahpahasfitnu oahpaheaddjiide lágiduvvon bargobájis. Bargobájis nuortalašgieloahpaheaddjit smiehtagodiiga, mo máinnastemiin sáhtáše ávkkástallat gáiddusoahpahasas. Giellameašttir lei bajásšaddan máidnasiid siste ja su mielas máinnasteapmi orui lunddolaš vuohkin oahpahit. Čavčča gáiddusoahppodiimmuin ovdal aitosáš máinnastaninnovašuvnna gullojedjege duollet dálle giellameaštára mánnávuoda máidnasat. Dutkamii oassálasti oahpahasjoavkkus ledje vihtta 6–8-jahkásaš máná, geat ledje eret iešguđet guovlluin Suomas. Muhtumat sis ledje geargan lohkat sámegeiela guokte jagi, muhtumat ges ledje lohkgaohtán sámegeiela seamma čavčča áigge. Sámegeiella ii lean ovttage oahppi ruovttugiella, muhto juohkehaččas lei liikká oktavuoha gillii.

Vuosttaš innovašuvnnas čakčat 2020 oahpaheaddjit máinnasteigga Kunnpeeipož, Gutnabeibboža, mii lea nuortalaš veršuvdna Ruošša- ja Gárjilbeale Gutnabádoš-máidnasis. Máidnasis leat golbma vieljaža, geaid áhčči lea jápmán. Gutnabeibboš, nuoramus dán golbmasis ja gean boarrásut vieljat olgguštit, lea áidna guhte guldala áhčcerohkis rávvagiid ja riggu daid vehkiin. Oahpaheaddjit välljiiga dán máidnasa, danin go mánnga bivnnut nuortalašmáinnasteaddji máinnastit dan ja dat oahpaha guldalit ovddit buolvvaid viisodaga, mii lea nuortalaččaide divrras árvu.

Oahpaheaddjit máinnasteigga ovttas nu, ahte giellameašttir máinnastii vuos sámegillii man maŋŋá árrabajásgeassima oahpaheaddji máinnastii dan seamma máidnasa suomagillii. Máinnas máinnastuvvui bihtáid mielde mánŋga diimmu áigge, danin go dat lei guhki. Oahpaheaddji guovttos fuomášeigga ahte mánát eai nagodan vuodjut dan guldaleapmái ja sii láittastuvve mánŋga oahppodiimmu bistán máidnasii. Oahppiid vuodjuma sáhtii maiddáid hehttet dat, go sámegielat máidnasa maŋŋá dat dulkojuvvui suomagillii, man dihte oahpahanboddu guhkui iige mánáin lean dárbu rahčat sámegielat máidnasa áddema ovdii.

Innovašuvdnaoahppodiimmu maŋŋá čađahuvvon stimulerejuvvon muittašeamis oahpaheaddjit buvttiiga ovdan dárbbu boatkut oahpahanbottuid ja gávdnat dulkoma sadjái earáláŋan vugiid gaskkustit máidnasa oahpahasas. Dáid fuomášumiid ja oktasaš ságastallamiid vuodul oahpahasinnovašuvnna ovddidišgohte dutkanjoavkkus. Málle válđui ruotagiela giellalávgunbarggus, mas máná gielladáidu stimulerejuvvo su iežas vuolggasajiin ja oahpahasas geavahuvvojit iešguđetláŋan visuálalaš veahkkeneavvut (Mård 1996). Gáiddusoahpahasas leat ollu vejolašvuodát visualiseret oahpahusa iešguđetláŋan digitálalaš vugiiguin.

Oahpaheaddji guovttos maiddáid suokkardalaiga, mii vuosttaš innovašuvnnas lei mannan bures. Sudno mielas orui ahte oahppit vudjo guldalit buoremusat daid muttuin, main giellameašttir máinnastii iežas sániiguin ja doalai ain duollet dálle bottu. Njálmmálaš muitaleapmi spiehkka teavstta lohkamis, mii vuodđuduvvá lineáralaš jurddašeapmái. Njálmmálaš muitaleamis sánit ožžot mearkkašumi gulahallandili mielde, ja dasa váikkuhit suopman (jienas), láhtat, geahčastat ja buot eará goruda signálat. Njálmmálaš muitaleapmái gullet maiddáid geardduheapmi ja bottut, mat addet sihke muitaleaddjái ja guldaleaddjiide áiggi prosesseret

muitalusa ja muitalandili. Njálmmálaš máinnasteamis leage sáhka vuorrováikkuhusa birra. (Karsten 2015; Ong 1982, 39–47.)

Oahpahasinnovašuvdnadatkama nuppi birrajohtui oahpaheaddjit välljiiga nuortalaččaide ja nuortasápmelaččaide oahpes máidnasa *Beanabárdni ja Aaccik*, man nuorat buolva ii šat dovdda. Máinnas lei oahpaheaddji guoktái oahpis. Giellameaštir lei gullan dan mánnávuodas ja nubbi oahpaheaddjiin lei gullan máidnasa vuon’áhkustis ja oahpuidis áigge. Oahpaheaddjit govvideaba plánenproseassa beaivegirjjis:

Smiehtaime, makkár guovddášmuttut máidnasis leat. Sirkka vuolláisárgii dan, go áhkku rasttilda joga ja rohhte diidakoanstta. Liikojin dasa ja mu mielas Sirkka dagai miellagiddevaš fuomášumiid, maid in ieš dalán fihtten dahje máhttán oaidnit. – – Veardideimme iešguđet beanamáidnasiid ja suokkardalaime, mat detáljat geardduhuvvojit máidnasis ja mat leat dehálaččat. Lohkagođiime máidnasa dáhpáhusaid ovttas. Smihtten, maid sisdoaluid sáhtáše oahpahit ja makkár vugiin dan sáhtáše dahkat máidnasa bokte. Renskegođiime máidnasis eret badjelmearálaš osiid. Vuosttamuzžan válddiime eret buot veahkaválddálaš osiid, dan manjá suokkardalaime maid dáhpáhusaid háliidetne ahte mánát muitet ja mat leat sidjiide heivvolaččat. (Oahpaheaddjiid beaivegirji.)

Máidnasiin barggadettiin giellameaštir vuolláisárgii kultuvrralaččat mearkkašahtti áššiid. Son lei bajásšaddan muitalusaid máilmmis, oahppan dábálaš máidnasiid ja muitalusaid, mo dat muitaluvvojit ja sisdoaluid mearkkašumi. Danin son máhtii maiddái dulkot, mat oasit máidnasis leat earenomáš mearkkašahtti. (Aikio 2007, 60.) Árrabajásgeassima oahpaheaddji ges guorahalai máidnasa iežas pedagogalaš skuvlejumi bokte ja smiehtai, maid máidnasa vehkiin sáhtáše oahpahit. Plánenproseassas oahpaheaddjit dievasmahtiiga nuppiideaskka ja oahpaiga nubbi nuppis (Scruggs, Mastropieri & McDuffie, 2007).

Oahpaheaddjit maiddái oanideigga máidnasa ja rievdadeigga dan veahkaválddálaš osiid, vai dan heiveše geavahit skuvlaoahpahasas. Máidnasis *Beanabárdni* dáhttu eatnis buktit sutnje eamida. Eadni buktá bárdnái vuoruid mielde golbma oappáža, muhto gieldá nieiddaid máinnašeames sáni beana. Guokte vuosttaš oappáža eaba guldal gildosa. Originála máidnasis *Beanabárdni* gáskkesta oappáš guoktá jámas, muhto oahpaheaddjiid heivehuvvon veršuvnnain daddjo “nieida sáddejuvvui eret”. Oahpaheaddjit válddiiga vuhtii muitaleami konteavstta, go soai heiveheigga máidnasa: Soai oahpaheigga oahppiid dušše guokte diimmu vahkus eabage

dovdan oahppiid hirmat bures. Dan lassin gáiddusoahpahusdilis guldaleaddjiid reakšuvnnaid lea váigadut čuovvut. Danin lei dorvvolut máinnastit skuvlii heivehuvvon veršuvnna. Máidnasiid varieren lea oassi njálmmálaš muitaleamis, danin go máinnas riegáda vuorrováikkuhusas guldaleaddjiiguin (Ong 1982, 42, 59). Sápmešaš árbevierus čeahpes muitaleaddji lea dat, guhte máhtta heivehit árbevieru guldaleaddjiid mielde (Aikio 2007, 69; Utsi 1998, 15).

Máná oasálašvuoda doarjun

Vuosttaš innovašuvdnadiimmu maŋŋá stimulerejuvvon muittašeamis čakčat 2020 oahpaheaddjit suokkardalaiga, mo oahppiid sáhtáše movttiidahttit oassálastit ja geavahit eanet sámegeiela oahppodiimmuid áigge. Soai mearrideigga ahte oahpahus botkojuvvoše iešguđetlágan aktivitehtaiguin ja sámegeiela áddema veahkkin váldošedje visuálalaš veahkkeneavvut. Oahpahusinnovašuvdnadutkama nuppi birrajođus soai ráhkkanahiiga oahppiid máinnasteapmái ovddit diimmuid áigge spealuiguin ja stohkosiiguin, maid áigge sidjiide oahpahuvojedje máidnasa guovddáš sánit.

Válljiime vihtta máidnasa sáni, maid háliideimme oahpahit stohkosiid ja sárgosiid bokte ovdal máinnastanbottu. Ráhkadeimme sániid birra oanehaš čállinhárjehusaid ja stohkosiid ja čájeheimme govaid bokte, maid guđege sátni oaivvilda. Stoagaimet sániiguin pantomima ja “čáhci gápmagis” (su. vettä kengässä) -stohkosa. (Oahpaheaddjiid beaivegirji.)

Ovdal go álggaheimmet máinnasteami, logaimet gažaldagaid, maida livčče sudja giddet fuomášumi máinnasteami áigge. Oahpaheaddjit jurddašigga ahte oahppit nagodivčče vuodjut guldaleapmái ja sii áddešedje máidnasa buorebut, go beasašedje vuos ságastallat gažaldagaid birra. Oahpaheaddjit ráhkadeigga máinnasteapmái veahkkin digitálalaš govvgirji, mii ollašuttui PowerPointain. Govvgirji ulbmil lei giddet oahppi geahčastaga máinnasteami áigái ja dan bokte veahkehit vuodjut máidnasii gáiddusoahpahusdilis (gč. Saario 2009).

Lean seailluhan iežan bártni sárgosiid. Válljejin čieža sárgosa PowerPoint-ovdanbuktojumái. Dát sárgosat heivejit bures dán máidnasii, mii muitaluvvui 6–8-jahkásaččaide. Sárgosat ledje dehálaččat, vai mánát áddejedje buorebut munno máidnasa. Mánát maiddái muitet máidnasa buorebut. Govaid bokte máinnas válddii buorebut vuhtii

mánáid. Máidnasis lea Aaccik̃ (Háhcešeatni), mas mánáide bázii dušše miellagovva ja man birra ii čájehuvvon sárggus. (Oahpaheaddjiid beaivegirji.)

Máinnasteapmi ovddida máná miellagovvádusa, mas lea ávki go máná lađastallá iežas siskkáldas eallima (Bettelheim 1975, 14). Sámit eai leat lávenge visuálalaččat govvidit máidnasiid oruhiid, baicce dat leat ožžon hámi mánáid miellagovvádusas ollesolbmuid sánálaš govvádusa vuodul (Aikio 2007, 64). Vaikko máinnasteamis geavahuvvuige veahkkin govvgirji, Aaccik̃ oaččui hámi easka oahppiid miellagovvain. Govvgirjii sárgosiid mánát ledje sárgon muorraivnniiguin ja dat ovdanbuktet Beanabártni (go son johtá meahcebevuddus ja buktá sállaša ruoktot) ja su bearraša. Sárgosiid lassin PowerPoint-siidduin lei teaksta. Oahpaheaddjiid viggamuš lei ahte siidduin ii livčče menddo ollu teaksta ja ahte sánit livčče oahppiide oahppásat. Ulbmil lei ahte oahppit sáhtášedje čuovvut máidnasa jiena, gova ja teavstta bokte. Visuálalaš metodat adde vejolašvuoda oassálastit maiddái dakkár oahppiide, geat eai vel máhttán lohkat dahje geain ii lean vel doarvái buorre giellamáhttu (gč. Wall, 2017).

Máinnasteami maŋŋá oahpaheaddjit ja oahppit ságastalle máidnasa birra ovtas. Ná sihkkarastui ahte oahppit ledje ádden máidnasa. Ságastallama áigge oahpaheaddjit sámasteigga, muhto oahppit ožžo vástidit suomagillii. Diimmu loahpas oahppit ožžo vel čállit máidnasa birra. Dat, geat eai máhttán čállit, sárgo. Loahpas stohkkojuvvui vel Aa'ččik̃-stoagus, mii lea nuortalaškultuvrii heivehuvvon veršuvdna speajalstohkosis. Aa'ččik̃ (Háhcešeatni) lea nuortalaš árbevierus noaiddilágan orut, mii máhtta noaidástallat ja váldit iešguđet hámiid. Stohkosa ulbmil lei šaddadit beroštumi muitalanárbevieru oruhii ja seammás addit oahppiide vejolašvuoda stoahkat ja lihkadit.

Oahpaheaddjiid mielde sárgosat veahkehedje oahppiid čuovvut máidnasa ja sii vudjo dan guldaleapmái buorebut go čavčča oahpahasinnovašuvnnas. Nuppi dáfus giđa oahpahasinnovašuvnnas oahppiid giellamáhttu lei buoret ja máinnaslaš bargovuohkige lei sidjiide juo oahpis, mii sáhtii maid váikkuhit dasa ahte sii nagodedje vuodjut buorebut. Sániid oahpahallan, gažaldagat, govuheapmi ja máidnasa birra ságastallan ledje vuogit, maiguin viggojuvvui sihkkarastot ahte mánát ledje ádden máidnasa. Ulbmil lei maiddái addit mánáide vejolašvuoda dovdat oasálašvuoda ja ahte sii ledje lihkosmuvvan. Dáidagii vuodđuduvvi metodaidd birra sáhtta jurddašit, ahte dat leat vuogit, maiguin fámuiduhttit ja fállat oasálašvuoda vásáhusaid (Blaisdell et al. 2019).

Máinnasteami fápmu ja mearkkašupmi

Dutkanfitnu álgočielggadeamis bođii ovdan ahte oahppiin lea alla motivašuvdna studeret sámegiela ja sis lea oktavuoha giellaservošii. Dát ledje dehálaš vuolggasajit máinnastaninnovašuvnna plánemis. Nuortalašgiella ii leat dat giella, man oahppit leat oahpan vuosttamužžan, muhto dat lea sin identitehta giella (Helander et al. 2022; gč. Skutnabb-Kangas 2000, 106). Go oahpaheaddjit suokkardallaba máinnastaninnovašuvnna mearkkašumi oktasaš beavegirjjis, soai laktiba dasa mearkkašumiid, mat veahkehit oahppiid gávdnat oktavuoda gillii: “ – – máinnas ovttastahtii sin sin ádjáide ja áhkuide, geat dovde máidnasa.” (Oahpaheaddjiid beavegirji). Oahpaheaddjit leigga nuortalašgieloahpuid áigge oahpásmuvvan arkiivvas boares máidnasiidda ja gullan daid maddái oahppiid ádjáin ja áhkuin. Sosiokultuvrralaš teoriiija čilge ahte indiviidida identitehta nuppástuvvá giellaoahppama mielde, muhto Äärelä (2016) mielde eamiálbmoga giellaoahppamis identitehta ii šatta dušše indiviidida dásis, baicce maddái oktavuodas servošii ja giela riegádanbirrasii, dan lundui ja elliide (mbs. 40). Seamma láhkai identitehta hápmašuvvá oktavuodas ovddit buolvvaide, sin eallinvuohkái ja gillii. Oahpaheaddjit suokkardalaiga máinnasteami mearkkašumi maddái jearahallamis.

Galhan dat, go dovdá boares máidnasa, čatná olbmo áibbas eará láhkai dan guvlui ja dan olmmošjovkui. Danin go dát lea juoidá mii lea min, min nuortalaččaid, de dat čatná ja addá iešsihkkarvuoda. (Árrabajásgeassima oahpaheaddji jearahallan gidđat 2021.)

Oahpaheaddjiid mielas orui ahte árbevirolaš nuortalaččaid máidnasa dovdan nannii mánáid oasálašvuoda nuortalašgillii, -kultuvrii ja -servošii. Máinnasteapmi lea bajásgeassin- ja oahpahanmetoda, man dovdet buot kultuvrrain. Mánáidpsykologa Burno Bettelheima (1975) mielde kulturárbbi gaskkusteapmi mánái rivttes láhkai váikkuha dasa, man ollu mearkkašumi ja jierpmálašvuoda máná oaidná eallimis. Buoremusat kulturárbbi sáhtta gaskkustit árbevirolaš máidnasiiguin (mbs. 10–11).

Oahpaheaddjiid mielas orui dehálaš dovdat maddái boares nuortalašgiela. Sudno mielas orui maddái ahte iešguđet giellahámiid dovdan nanne oahppi gielalaš identitehta. Nuortalašgiella, dego earáge sámegielat, lea rievdan váldogielaid váikkuhusas. Nuortalašgielas giela sirdáseapmi buolvvaide gaskkal gearggai boatkanit ovdal go dat fas joatkašuvai. Oktavuoha ovddit buolvvaide ja sin gillii sáhtta fámuiduhttit olbmo. Giellameaštára mielas orui maddái dehálaš ahte mánat oahpašedje ođđa sániid daid lunddolaš konteavsttas, danin go máidnasis

geavahuvvon sániid eai livčče vealttakeahhtá muđuid boahhtán ovdan oahpahusas. Su mielas sániid mearkkašumi lei álkit áddet máidnasa bokte. Nugo ovddit logus čállui, giellaoahppan beavttálmuvvá vuorrováikkukhusas, nappo giela lea álkit oahppat dan geavahettiin, go ahte dan oahpahalaše sátnelisttuid bokte.

Árrabajásgeassima oahpaheaddji mielas orui mearkkašahtti gádjut máidnasa, man mánggas eai šat nuortalašservošis dovdan. Son dovddai ahte son lei oahpahusinnovašuvvna bokte ožžon lobi geavahit boares máidnasiid oahpahusas. Oahpahusinnovašuvdna nannii su mielas dan jurdaga, ahte máinnasteami buohta lea sáhka albma pedagogihkas, man sáhtta geavahit maiddá gáiddusoahpahusas. Árbevirolaš sápmelaš bajásgeassimis ja dasa vuodđuduvvi sámepedagogihkas máinnasteapmi lea guovddáš bajásgeassinmetoda (Balto 2005).

Konklusuvdna

Máidnasat leat árbevirolaš oahpahanvuohki ja dat buktet mearkkašumi oahpahussii. Oahppit gávdnet dain iešguđetlágan mearkkašumiid sin agi, beroštumiid ja eallindili mielde (Bettelheim 1975, 20). Sámegeielaid gáiddusoahpahusfitnus ollašuttton máinnastaninnovašuvvnas árbevirolaš máinnasteapmi heivehuvvui gáiddusoahpahusdillái mánggabealat bargovugiid ja digitálalaš bargoreaidduid vehkiin. Oahpaheaddjit vigge mángga láchkai sihkkarastit ahte oahppit áddejit nuortalašgielat máidnasa. Soai ordniiga stohkosiid, main oahppit besse oahpahallat sániid ovdal máinnastanbottu, ja soai čájehet goaivod digitálalaš govvagirjjiid máinnasteami áigge. Ná mánát besse dovdat oasálašvuoda ja ahte sii ledje lihkosmuvvan. Seammás mánáid identitehta ja oktavuoha giellaservošii nannejuvvui, go sii besse oahpásmuvvat ovddit sohkaolvvuode, sin gillii ja sin máidnasiidda. Oahpaheaddjit gávnaiga máinnastaninnovašuvvna bokte bargoreaidduid diasporalaš oahpahusdili hástalusaid: soai sáhtiiga oahpahit iešguđetahkásaš ja -dásat oahppiid seamma diibmoplána mielde. Máinnastaninnovašuvdna lei seammás vástáduš oahppomateriálaváilái.

Dát dutkanproseassa čájeha ahte oahpaheaddjiid áššedovdámušain ávkkástalli innovašuvdnadutkamis lea guovddáš rolla oahpaheami ja oahppanberrasiid nuppástuhttimis dakkáražžan, ahte dat vuhtiiváldet sáme kultuvrra. Oahpahusinnovašuvdna plánejuvui ja ollašuttui giellameaštára ja árrabajásgeassima oahpaheaddji ovttasbargun. Soai doaimmaiga ovttasoahpaheaddjin ja vástideigga ovttas sudno oahpahusjoavkkuid oahpaha plánemis ja

ollašuhttimis sihke oahppama árvvoštallamis. Guktuid oahpaheaddjiid mielas orui ahte soai ávkašuvaiga ovttaoahpaheivuodas ja ahte soai sáhtiiga fállat máŋggabealagut oahpahusa ovttas.

Guktuid oahpaheaddjiid givrodagaiguin ávkkástalli ovttaoahpaheivuodain sáhttit nannet earenomáš áitatvuloš giela oahpahusa. Sámegielaid gáiddusoahpahusfitnus ovttaoahpaheivuodain iskkadallui danin, go oahpaheaddjit evttoheigga dan, iige dat rievtti mielde lean dán dutkamis čuožáhahkan. Das fuolakeahttá ovttaoahpaheivuoda ovddut áitatvuloš giela ealáskahttimis leat čielgasat ja daid galggaše dutkat dárkkibut. Ovttaoahpaheivuoha šaddá divrasabbon go ovttain oahpaheaddjiin ollašuhtton oahpahus, man lea sudja váldit vuhtii juo ruhtadeami ozadettiin, juos dákkár čoavddus lea molssaeaktun oahpahusa ordnemis. Nuortalašgiela dilli lea Suomas hállon sámegielain heajumus, danin go gelbbolaš oahpaheaddjit eai jur gávdno, oahppomateriáladilli lea fuotni ja nuortalašgieloahppiid mearri sihke vuodđooahpahasas, logahagain ja rávesolbmuidskuvlejumis lea eará sámegielaid ektui unnimus (OKM 2021, 17–19). Danin resurssaid lasiheapmái nuortalašgiela ealáskahttimis gávdnojit buorre vuodduštusat. Nuortalašgiela ealáskahttin gáibida jođanis doaimmaid ja beaktilis málliid galggaše oažžut atnui ájálakeahttá.

Giitosat

Artihkkal lea čállon Suoma Akademiija ruhtadan riikkaidgaskasaš *Mánáid sátneváldi ja doaibmivuohta - sosiálalaš innovašuvdna unnamánáid oasálašvuoda doarjumis (ADVOST)* - dutkanfitnus, mas vuodjut sámegielaid gáiddusoahpahusa dutkamii ja ovddideapmái. Fitnu jođiha Lappi Universitehta.

Gáldut

- Aikio, A. 2007. Saamelainen elämänpolitiikka. Lisensiahta dutkamuš. Pedagogalaš dieđagoddi, Lappi universitehta, Roavenjárga.
- Arola, L. 2020. Čielggadus sámegielat oahpahus- ja árrabajásgeassinsurggiid bargoveaga fidnemis ja skuvlenbálgáin. Oahpahus- ja kulturministeriija almmustahttimat. Helsset: Oahpahus- ja kulturministeriija. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-836-6>

- Äärelä, R. 2016. "Dat ii leat dušše dat giella" – "Se ei ole vain se kieli": tapaustutkimus saamenkielisestä kielipesästä saamelaisessa varhaiskasvatuksessa. Näkkökirji. Lappi universitehta. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-929-6>
- Balto, A. 2005. 'Traditional Sámi child rearing in transition: Shaping a new pedagogical platform.' *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples* 1(1): 85–105. <https://doi.org/10.1177/117718010500100106>
- Berliner, D. 2001. 'Learning about and learning from expert teachers.' *International Journal of Educational Research* 35(5): 463–482. [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(02\)00004-6](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(02)00004-6)
- Bettelheim, B. 1975. *Satujen lumous*. Juva: WSOY 1984.
- Blaisdell, C., L. Arnott, K. Wall & C. Robinson. 2019. 'Look who's talking: using creative, playful arts-based methods in research with young children.' *Journal of Early Childhood Research* 17(1): 14–31. <https://doi.org/10.1177/1476718X18808816>
- Brattico, P. 2011. 'Erottava tekijä.' *Virittäjä* 2011(2): 221–238. <https://journal.fi/virittaja/article/view/4276/3991>
- Bruner, J. 2004. 'Life as Narrative.' *Social Research* 71(3): 691–710. <https://www.jstor.org/stable/40970444>
- Bruner, J. 1986. *Actual mind, possible worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fullan, M. 2011. 'Whole system reform for innovative teaching and learning.' *Girjijis Innovative Teaching and Learning Research*, 30–39. Microsoft-ITL Research. <https://www.european-agency.org/sites/default/files/itlresearch2011findings.pdf>
- Helander, H., P. Keskitalo & T. Turunen. 2022. 'Saami language online education outside the Saami homeland – new pathways to social justice.' *Girjijis M. Trupp, P. Seppänen, J. Kauko, S. Kousu (doaimm.) Finland's Famous Education System - Unvarnished insights into Finnish schooling*. Singapore: Springer 2022. (prentemis)
- Huttunen, M. 2013. 'Narratiivisten identiteetti-prosessien kehittyminen varhaislapsuudesta nuoruuteen'. *Girjijis E. Ropo & M. Huttunen (doaimm.) Puheenvuoroja narratiivisuudesta opetuksessa ja oppimisessa*. Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-2014060516114>
- Juutilainen, S., & L. Heikkilä. 2016. 'Moving forward with Sámi research ethics: How the dialogical process to policy development in Canada supports the course of action for the Nordic countries.' *Girjijis A.-L. Drugge (doaimm.) Ethics in Indigenous research past experiences - Future challenges*. Vaartoe: Umeå Universitehta, 81–104. <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:943266/FULLTEXT03.pdf>
- Karsten, Y. 2015. *Seinä, aukene! Miten tarinankerronta edistää itsetuntemusta ja yhdessäoloa?* Helsset: Basam Books Oy.
- Keskitalo, P. 2019. 'Nomadic narratives of Sami people's migration in historic and modern times.' *Girjijis S. Uusiautti & N. Yeasmin (doaimm.) Human Migration in the Arctic*. Singapore: Palgrave Macmillan, 31–65. https://doi.org/10.1007/978-981-13-6561-4_3
- Kinossalo, M. 2020. *Tarinan voima opetuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Korpela, H. 2020. Sámegeielalaš oahppamateriálaid mánja muođu – Čilgehus sámegeielalaš oahppamateriála dilis ja boahktevaš dárbbuin. Oahpahus- ja kulturministeriija publikašuvnnat. Helsset: Oahpahus- ja kulturministeriija. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1>
- Kuokkanen, R. 2002. 'Alkuperäiskansojen diskurssi ja dekolonisaatio.' Girjjis S. Lakomäki & M. Savolainen (doaimm.) Kojootteja, sulkapäähineitä, uraanikaivoksia. Pohjois-Amerikan intiaanien kirjallisuuksia ja kulttuureja. Oulu: Oulu universitehta, 240–264.
- MacIntyre, A. 1981. 'The nature of the virtues.' Hastings Center Report, 11(2): 27–34.
- Malinen, O-P. & I. Palmu. 2017. 'Näkökulmia yhteisopettajuuteen.' *NMI-bulletin* 27(3): 40–50. <https://bulletin.nmi.fi/2019/10/01/nakokulmia-yhteisopettajuuteen/>
- Malva, L., Ä. Leijen. & F. Arcidiacono. 2021. 'Identifying teachers' general pedagogical knowledge: A video stimulated recall study.' Educational Studies. <https://doi.org/10.1080/03055698.2021.1873738>
- Mård, K. 1996. 'Kielikylpyopettajan kaksi roolia päiväkodissa.' Girjjis M. Buss & C. Laurén (doaimm.) Kielikylpy: Kielitaitoon käytön kautta. Vaasa universitehta dievasmahttinskuvlejumeguovddáš publikašuvdnat 13, 31–45.
- Mc Adams, D. P. 2008. 'Personal narratives and the life story.' Girjjis O. P. John, R. W. Robins & L. A. Pervin (doaimm.) *Handbook of personality: Theory and research*. New York: The Guilford Press, 242–262.
- McIvor, O. 2005. 'The contribution of Indigenous heritage language immersion programs to healthy early childhood development.' Compendium on Aboriginal early child development, 5–20. https://epub.sub.uni-hamburg.de/epub/volltexte/2009/3179/pdf/rc_eng12.pdf#page=5
- Moshnikoff, J. & S. Moshnikoff. 2006. Selvitys koltansaamen nykytilasta ja tarpeellisista toimenpiteistä. Helsset: Ruovttueatnan gielaid dutkanguovddáš. <https://www.kotus.fi/files/715/koltansaamenselvitys.pdf>
- Nergård, J.-I. 2006. Den levende erfaring: en studie i samisk kunnskapstradisjon. Oslo: Cappelen akademisk.
- Oahpahushálddahus. 2016. Vuodđooahpahusa oahppaplána vuoduštusat 2014. Helsset: Oahpahushálddahus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Oahpahus- ja kulturministeriija. 2021. Sámegeielaid ja sámegeielat oahpahusa ovddidanbargojoavkku raporta. Helsset: Oahpahus- ja kulturministeriija. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-877-9>
- Olsen, T. 2016. 'Responsibility, reciprocity and respect: On the ethics of (self-) representation and advocacy in Indigenous studies.' Girjjis A.-L. Drugge (doaimm.) Ethics in Indigenous research past experiences - Future challenges. Vaartoe: Umeå universitehta, 25–43. <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:943266/FULLTEXT03.pdf>

- Olthuis, M-L., S. Kivelä & T. Skutnabb-Kangas. 2013. Revitalising Indigenous Languages: How to Recreate a Lost Generation. Linguistic Diversity and Language Rights. Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Ong, W. J. 1982. Orality and literacy. London & New York: Routledge.
- Pasanen, A. 2015. Kuávsui já peeivičuovâ. 'Sarastus ja päivänvalo': Inarinsaamen kielen revitalisaatio. Nákkosgirji. Helssega universitehta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5667-70-7>
- Polkinghorne, D. 2015. 'Possibilities for action: Narrative understanding.' Narrative Works 5(1): 153–173. https://www.erudit.org/en/journals/nw/2015-v5-n1-nw5_1/nw5_1nkrs03.pdf
- Ricoeur, P. 1991. 'Narrative Identity.' Philosophy Today 35 (1): 73–81. <https://doi.org/10.5840/philtoday199135136>
- Ropo, E. 2015. 'Identiteetti tutkimuskohteena.' Girjii E. Ropo, E. Sormunen & J. Heinström (doaimm.) Identiteetistä informaatiolukutaitoon. Tavoitteena itsenäinen ja yhteisöllinen oppija. Tampere: Tampere University Press. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/32889/594960.pdf?sequence=1#page=27>
- Saario J. 2009. 'Suomi toisena kielenä -oppilas ja luokkakeskustelun haasteet.' Girjii K. Rapatti & I. Kuukka (doaimm.) Yhteistä kieltä luomassa – suomea opetteleva opetusryhmässäni. Oahpahushálddahus, 53–69.
- Sámediggi/válgalávdegoddi. 2020. Sápmelaččaid lohkomearri jagi 2019 Sámediggeválggain. Anár. <https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2020/02/v%C3%A4est%C3%B6tieteellinen-tilasto-2019-nettiin.pdf>
- Sámediggi. 2019. Oahpahuš sámegeielas ja sámegillii Suoma vuodđoskuvllain ja logahagain. <https://www.samediggi.fi/toiminta/koulutus-ja-oppimateriaali/opetustilastot/>
- Sámediggi. 2021. Oahpahuš sámegeielas ja sámegillii Suoma vuodđoskuvllain ja logahagain. https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2021/01/2020-2021_Saamen_kielen_ja_saamenkielinen_opetus_Suomen_kouluissa.pdf
- Sámegeielaid gáiddusoahpahuša pilohttafidnu. 2021. https://www.saamenetaopetus.com/_files/ugd/fa617b_f45dd025127245a0828e54aaefc111d.pdf
- Scruggs, T. E., M. A. Mastropieri & K. A. McDuffie. 2007. 'Co-teaching in inclusive classrooms: A metasyntesis of qualitative research.' Exceptional children 73 (4): 392–416. <https://doi.org/10.1177/001440290707300401>
- Skutnabb-Kangas, T. 2000. Linguistic genocide in education or worldwide diversity and human rights? London: Lawrence Erlbaum associates.
- UNESCO. 2016. Atlas of the world's languages in danger. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/>
- Utsi, M. B. 1998. Sámi muitalanárbevierru ja mo luohiti luovvana muitalusas. Váldofágadutkkus. Tromssa universitehta.

Wall, K. & Robinson, C. 2022. 'Look who's talking: eliciting the voice of children from birth to seven.' *European Early Childhood Education Research Journal*. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2022.2026276>

Yrjänäinen, S. & Ropo, E. 2013. 'Narratiivisesta opetuksesta narratiiviseen oppimiseen.' Girjiss E. Ropo & M. Huttunen (toim.) *Puheenvuoroja narratiivisuudesta opetuksessa ja oppimisessa*. Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406051611>